

Grażyna Przechodzka*, Viktoriia Hudy**

 <https://orcid.org/0000-0002-7013-6195>

 <https://orcid.org/0000-0003-0864-0566>

PUŁAPKI W ASPEKTCIE STRUKTURALNYM I JĘZYKOWYM WZORCÓW GATUNKOWYCH DLA SŁOWIAN ZE WSCHODU (NA PODSTAWIE PISEMNYCH PRAC CERTYFIKATOWYCH Z ROKU 2019, POZIOM B1)

Słowa kluczowe: wzorzec gatunkowy, sprawność pisania, gatunki użytkowe, egzamin certyfikacyjny

Streszczenie. Na państwowych egzaminach certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego w zestawach egzaminacyjnych w części *pisanie* znajdują się zadania, których celem jest sprawdzenie umiejętności poprawnego redagowania popularnych polskich gatunków użytkowych. Autorki dokonują przeglądu wypowiedzi pisemnych z roku 2019 pod kątem ich poprawności gatunkowej przede wszystkim w aspekcie strukturalnym. Analizie poddano prace osób wschodniosłowiańskiego pochodzenia, ponieważ Słowianie ze Wschodu stanowią zdecydowaną większość wśród zdających państwowy egzamin certyfikacyjny. Z tego samego względu oglądowi poddano arkusze egzaminacyjne z poziomu B1 – cieszącego się największą popularnością wśród cudzoziemców. Zestawienie błędów może być przydatne w pracy glottodydaktycznej podczas zajęć poświęconych rozwijaniu sprawności pisania.

W 2019 roku państwowy egzamin certyfikacyjny z języka polskiego jako obcego został przeprowadzony trzykrotnie. Sesje egzaminacyjne odbyły się w marcu, czerwcu i w listopadzie. Przeprowadzono je również w Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców UMCS w Lublinie.

Zmiany w *Ustawie o obywatelstwie polskim* z roku 2009, opublikowane w roku 2012¹, spowodowały, że poziom B1 cieszy się wśród dorosłych najwięk-

* grazyna.przechodzka@poczta.umcs.lublin.pl, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców, ul. Weteranów 18, 20-038 Lublin.

** viktoriia.hudy@gmail.com, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców, ul. Weteranów 18, 20-038 Lublin.

¹ W roku 2012 zmodyfikowano *Ustawę o obywatelstwie polskim*. Zgodnie z zapisami dokumentu, osoby starające się o uzyskanie polskiego obywatelstwa powinny legitymować się państwowym certyfikatem poświadczającym znajomość języka polskiego na – minimum – poziomie B1. Zob.: Dz. U. 2012, poz. 161, roz. IV, art. 30, p. 7.

szą popularnością. Na jego zdawanie w roku 2019 w CJKP zdecydowało się 256 osób, spośród których 229 (89%) to osoby wschodniosłowiańskiego pochodzenia.

Zgodnie z aktami prawnymi osoba, która nie zaliczyła wszystkich sprawności na wymagane minimum 50% punktów możliwych do uzyskania za dany moduł, nie może otrzymać z egzaminu wyniku pozytywnego. Z oglądu arkuszy egzaminacyjnych wynika, że sprawnością deficytową jest *pisanie* rozumiane jako umiejętność redagowania określonych gatunków pisemnych. W 2019 roku nie zdało go 31 osób, a więc 12% piszących, z czego 21 (8%) to osoby wschodniosłowiańskiego pochodzenia. Celowe wydaje się jest zatem przeanalizowanie prac pisemnych na poziomie B1 pod kątem ich poprawności gatunkowej. W *Standardach wymagań egzaminacyjnych (Standardy wymagań..., 2016, s. 29–39)* opublikowano szczegółową listę gatunków wymaganych na tym poziomie. Zdający powinni zatem zapoznać się z wymienionymi tam formami, gdyż pojawiają się one w zestawach egzaminacyjnych. Do analizy wybrano prace, których autorzy to Słowianie ze Wschodu, ponieważ to oni stanowią najliczniejszą grupę starającą się o urzędowe poświadczenie znajomości języka polskiego. W przypadku Słowian widoczna jest także silna interferencja z języków rodzimych. Zestawienie błędów popełnianych przez tę grupę zdających może być przydatne w pracy glottodydaktycznej podczas zajęć poświęconych rozwijaniu sprawności pisania. W niniejszym artykule analizowano następujące gatunki użytkowe: ogłoszenie, e-mail, pozdrowienia, zaproszenie, życzenia oraz list, które pojawiły się w zestawach egzaminacyjnych w 2019 roku.

Do opisu wybranych gatunków zastosowano koncepcję wzorca gatunkowego M. Wojtak. Do komponentów wzorca gatunkowego badaczka zalicza: aspekt strukturalny, aspekt pragmatyczny, aspekt poznawczy i aspekt stylistyczny (Wojtak 2004, s. 16–17)². Wypowiedzi pisemne przeanalizowano w zakresie aspektu strukturalnego oraz częściowo stylistycznego. Poprawność językowa badana była jedynie w elementach ramy tekstowej danego wzorca³. Aspekt pragmatyczny nie był badany. W sytuacji egzaminacyjnej nadawcą jest zdający, zaś odbiorcą egzaminator, a prymarnym celem wypowiedzi jest prezentacja przez piszącego określonych kompetencji językowych potrzebnych do uzyskania 50% punktów za ten moduł egzaminu. Aspekt poznawczy (m.in. tematyka) był narzucony zdającym poprzez polecenie. Realizując zadanie, musieli zatem dostosowywać używane środki językowe do tematu wypowiedzi. Pojawiające się marginalnie wnioski dotyczące innych aspektów wynikają z faktu, że w analizowanych wypowiedziach pisemnych wszystkie aspekty wzorca gatunkowego przenikają się i wzajemnie na siebie oddziałują.

² Wzorzec gatunkowy może ulegać zmianom pod wpływem procesów komunikacyjnych oraz kulturowo-społecznych. Polimorficzność wzorca skutkuje pojawieniem się trzech wariantów: kanonicznego, alternacyjnego i adaptacyjnego.

³ Błędy gramatyczne w zakresie aspektu językowego dość szczegółowo opisano w literaturze glottodydaktycznej, stąd w niniejszej analizie zostały pominięte. Zob., np.: *Metodyka kształcenia..., 1993*; Czernysz 2005; Baraniwska 2007; Dunin-Dudkowska, Maliszewski 2018; Maliszewski 2019.

1. BŁĘDY W WYPOWIEDZIACH EGZAMINACYJNYCH – SESJA MARCOWA

W sesji marcowej poziom B1 zdawały 73 osoby, z czego 65 (tj. 89%) stanowiły osoby wschodniosłowiańskiego pochodzenia.

W marcu zdający mogli wybrać zestaw zawierający ogłoszenie. Polecenie brzmiało tu następująco: *Przez kilka lat mieszkała Pani / mieszkał Pan w Polsce i wynajmowała Pani / wynajmował Pan mieszkanie. Teraz wraca Pani/Pan do kraju i chce sprzedać niepotrzebne meble. Proszę napisać ogłoszenie do gazety (30 słów). Na wybranie zestawu z ogłoszeniem zdecydowały się wówczas 24 (37%) osoby z grupy wschodniosłowiańskiej. W tak sformułowanym poleceniu elementami rzutującym na prawidłowe wykonanie zadania były:*

- treść właściwa;
- dane kontaktowe nadawcy.

Inne elementy struktury, np. słowo zwracające uwagę odbiorcy tekstu oraz układ graficzny, ważne z perspektywy opisu gatunku nie były wymagane i oceniane, ponieważ ten typ ogłoszeń jest umieszczany w gazetach w odpowiednim miejscu (strona z ogłoszeniami). Z tego powodu zadaniem piszących było zredagowanie tekstu zgodnie z poleceniem i podanie jako elementu obligatoryjnego kontaktu do nadawcy. W wypowiedziach pojawiły się jednak elementy zbędne dla polskiego wzorca gatunkowego, jakim jest ogłoszenie prasowe o tematyce „kupno/sprzedaż”. W tabeli 1 (a także we wszystkich pozostałych tabelach) przedstawiono typowe błędy w wypowiedziach egzaminacyjnych oraz liczbę prac, w których one wystąpiły.

Tabela 1. *Ogłoszenie – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Brak danych kontaktowych ogłaszającego	8	37
2	Zbędny zwrot do adresata	7	29
3	Zbędna formuła pożegnalna	5	21
4	Zbędny podpis	4	17

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, w 8 (37%) pracach nie podano wymaganych danych kontaktowych, co w praktyce spowodowałoby niezrealizowanie intencji prymarnej dla tego gatunku. Pojawiły się natomiast zbędne elementy struktury: w 7 pracach (29%) zwrot do adresata (typu: *Witam; Szanowni Państwo; Dzień dobry, państwo; Dzień dobry*), w 5 (21%) – formuła pożegnalna (typu: *Czekam; pozdrawiam; dziękuję⁴; Z poważaniem*), zaś w 4 (17%) – podpis ogłaszającego (typu:

⁴ W podawanych przykładach zachowano oryginalną formę zapisu.

Volodymyr; Miroslava; Wadim Nowak). W sumie poprawnie zrealizowało zadanie w aspekcie strukturalnym 67% (16 osób) piszących.

W tej sesji zdający mogli wybrać również zestaw z e-mailem o charakterze nieoficjalnym. Polecenie do niego brzmiało następująco: *Kolega przysłał do Pani/Pana e-mail z prośbą o pożyczenie książki. Nie chce Pani/Pan tego zrobić. Proszę grzecznie odmówić* (30 słów).

*Cześć,
piszę do Ciebie, bo mam problem. Szukam książki Adama Kowalskiego „Podróże w czasie”. Czy nie masz jej w domu? Chętnie bym pożyczył.
Pozdrawiam ☺
Tomek*

Jako elektroniczna forma listu e-mail nieoficjalny powinien zawierać określone strukturalne elementy gatunkowe, a więc:

- zwrot do adresata;
- treść właściwą;
- formułę pożegnalną;
- podpis (imię nadawcy).

Poprawny zwrot do adresata powinien być w języku polskim wyrażony w formie wołacza, np.: *Drogi Tomku*. W korespondencji nieoficjalnej dopuszczalny jest również zwrot typu: *Cześć*. E-mail powinien być zakończony formułą pożegnalną typu: *Pozdrawiam; Pozdrawiam serdecznie* itp.

Oceniający zwracali także uwagę na podział na akapity (tu: zaczynanie nowej myśli od kolejnego wersu).

Zestaw egzaminacyjny z e-mailem wybrała niemal połowa piszących (31 osób, tj. 48%), z których taki sam procent nie potrafił poprawnie go napisać w zakresie struktury. Najczęstsze błędy popełniane przez zdających zilustrowano w tabeli 2.

Tabela 2. *E-mail nieoficjalny – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Nieprawidłowy układ graficzny	15	48
2	Błędy ortograficzne	11	35
3	Mianownik zamiast wołacza w zwrocie do adresata	10	32
4	Brak podpisu	6	19
5	Niepoprawna formuła pożegnalna	4	13
6	Błędna formuła początkowa	2	6

Źródło: opracowanie własne

Nieprawidłowy układ graficzny w postaci tekstu ciągłego, utrudniającego odbiór wypowiedzi, wystąpił w 48% prac. Nieco mniej piszących, tj. 35%, popełniło błędy ortograficzne, pisząc małą literą formy adresatywne (błędy typu: *ciebie*;

tobie; ci; cię). Prawie tyle samo osób (32%) użyło mianownika zamiast wołacza w zwrocie do adresata (*Tomek*). Sześć osób (19%) nie podpisało swojego listu, co jest poważnym uchybieniem w ramie tekstowej tego gatunku. Niepoprawnej stylistycznie formuły pożegnalnej (typu: *Ż poważaniem*) użyły 4 osoby (13%), natomiast błędny zwrot do adresata (typu: *Witam Cię mój drogi Tomaszu; Witam*) pojawił się tylko w 2 pracach (6%).

2. BŁĘDY W WYPOWIEDZIACH EGZAMINACYJNYCH – SESJA CZERWCOWA

Egzamin na poziomie B1 w sesji czerwcowej zdawało 80 osób, z czego 72 (90%) to Słowianie ze Wschodu. W tej sesji na omawianym poziomie B1 pojawiło się kilka krótkich gatunków użytkowych: pozdrowienia, zaproszenie, życzenia i ogłoszenie (właściwie zawiadomienie). Dłuższym gatunkiem użytkowym był list nieoficjalny, który zdający mogli wybrać również w sesji listopadowej. Z tego względu ten gatunek użytkowy w obu sesjach poddano łącznej analizie.

Polecenie do pozdrowień brzmiało następująco: *Spędza Pani/Pan urlop nad morzem. W tym czasie sąsiadka, pani Zofia, dba o Pani/Pana kwiaty. Proszę napisać do niej kartkę z pozdrowieniami z wakacji (40 słów).*

Realizując zadanie, piszący powinni pamiętać o następujących elementach struktury tradycyjnych pozdrowień:

- miejscu i dacie;
- zwrocie do adresata;
- treści właściwej;
- podpisie.

Obligatoryjnym elementem ramy tekstowej jest tu nazwa miejsca i data, które należy umieszczać w prawym górnym rogu. Zwrot do adresata powinien być pisany wielką literą (wszystkie wyrazy) i tu brzmieć następująco, np.: *Szanowna Pani Zofio; Droga Pani Zofio* itp. Obowiązkowy jest także podpis. Wszystkie elementy powinny być przy tym odpowiednio rozmieszczone graficznie.

Zestaw z pozdrowieniami wybrało w tej sesji 6 osób słowiańskiego pochodzenia, co stanowi w analizowanej grupie 9% piszących. W poniższej tabeli przedstawiono typowe błędy, które pojawiły się w pracach egzaminacyjnych.

Tabela 3. *Pozdrowienia – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Nieprawidłowy zwrot do adresata	5	83
2	Brak nazwy miejsca i daty	4	67
3	Nieprawidłowa formuła kończąca	4	67
4	Nieprawidłowy układ graficzny	4	67
5	Mianownik zamiast wołacza w zwrocie do adresata	3	50
6	Błędy ortograficzne w zwrocie do adresata	1	17
7	Nieprawidłowy podpis	1	17

Źródło: opracowanie własne

Redagując wypowiedzi, piszący najwięcej błędów popełnili w zwrocie do adresata. 83% (5 osób) z nich sformułowało go w sposób niepoprawny (błędy typu: *Droga Zofio; Cześć Zofio; Witam Pani Zofiu* itp.). Nieprawidłowa formuła kończąca (błędy typu: *Pozdrawiam*), nieprawidłowy układ graficzny (odpowiednie rozmieszczenie typograficzne) oraz pominięcie miejsca i daty dotyczy 67% wypowiedzi (4 prace). Mianownik w zwrocie do adresata zamiast poprawnego tu wołacza wystąpił w 50% (3 prace) wypowiedzi (błędy typu: *Witam Zofia; Witam Pani Zofia; Kochana Zofia*). Błędy ortograficzne (pisownia małą literą form adresatywnych, np. *pani*) i nieprawidłowy podpis (inicjały) wystąpiły w pojedynczych pracach.

Jako krótki gatunek użytkowy pozdrowienia nie powinny przysparzać piszącym dużych kłopotów, okazuje się jednak, że tylko jedna osoba zredagowała je poprawnie w zakresie struktury, pamiętając o wymaganych elementach ramy tekstowej.

Polecenie z zaproszeniem brzmiało następująco: *Od niedawno pracuje Pani /Pan w polskiej firmie. Chce Pani/Pan zorganizować grilla w swoim ogrodzie dla nowych kolegów z pracy. Proszę napisać zaproszenie (40 słów).*

Realizując zadanie, zdający powinni uwzględnić w wypowiedzi elementy obligatoryjne gatunku, do których należą:

- nazwa miejsca i data;
- grzecznościowy zwrot do adresata;
- treść właściwa; informacja o tym, kto i kogo, z jakiej okazji, gdzie i na kiedy zaprasza;
- podpis.

Zestaw z zaproszeniem wybrało na egzaminie 10 osób (14%). W tabeli 4 przedstawiono typowe błędy, które wystąpiły w wypowiedziach zdających.

Tabela 4. Zaproszenie – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Brak miejsca i daty	9	90
2	Nieprawidłowy układ graficzny	8	80
3	Błędy ortograficzne	5	50
3	Niepoprawny zwrot do adresata	3	30
4	Niejednorodność stylu	3	30
5	Brak podpisu	2	20

Źródło: opracowanie własne

Z danych znajdujących się w tabeli wynika, że 90% piszących ten zestaw (9 osób) nie umieszczało w ramie tekstowej zaproszenia miejsca i daty. Niepoprawny układ graficzny (nieodpowiednie rozmieszczenie poszczególnych elementów w porównaniu ze strukturą gatunku) wystąpił w 80% prac. Połowa piszących nie przestrzegała polskiej zasady pisania wielką literą zaimków i form adresatywnych, obowiązującej również w wypowiedziach nieoficjalnych. Uwagę zwracają błędy stylistyczne (niedostosowanie stylu typu: *z poważaniem; Drodze Państwo; Szanowni państwo*) popełnione przez 30% zdających. Zaproszenie adresowane do kolegów z pracy powinno być sformułowane w stylu nieoficjalnym. Część zdających, również 30%, popełniała błędy językowe w zwrotach do adresatów, np.: *Drodze Państwo; Szanowni państwo; Dzień dobry moi Kolegi*. W dwóch pracach (20%) zabrakło podpisu zapraszającego. Tylko jedna osoba poprawnie zredagowała swoją wypowiedź, zachowując wszystkie elementy struktury i poprawnie realizując aspekt stylistyczny.

Poza zestawem z zaproszeniem zdający mogli wybrać zestaw z życzeniami. Polecenie brzmiało następująco: *Pani/Pana przyjaciel z Polski za miesiąc bierze ślub. Jest Pani zaproszona / Pan zaproszony, ale nie może Pani/Pan być na uroczystości. Proszę napisać życzenia, które wyśle Pani/Pan młodej parze* (30 słów).

Oceniając wypowiedź, sprawdzający zwracali uwagę na następujące elementy struktury:

- obecność nazwy miejsca i datę;
- zwrot do adresata/adresatów;
- treść właściwą;
- podpis.

Obligatoryjna nazwa miejscowości i data powinny znajdować się w prawym górnym rogu, zaś zwrot do adresatów powinien brzmieć np.: *Moi Drodzy, Drodzy Nowożeńcy* itp. Tekst życzeń, niezależnie od konwencji stylistycznej, powinien być poprawny graficznie pod względem rozmieszczenia poszczególnych elementów tekstu oraz podpisany.

Zestaw zawierający ten gatunek również wybrało 10 osób (14%). W tabeli 5 podano najczęstsze błędy.

Tabela 5. Życzenia – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Błędy ortograficzne	7	70
2	Brak nazwy miejsca i daty	6	60
3	Nieprawidłowy układ graficzny	6	60
4	Mianownik zamiast wołacza w zwrocie do adresatów	6	60
5	Brak podpisu	3	30
6	Błędny zwrot do adresata	2	20
7	Niedostosowanie stylu	2	20

Źródło: opracowanie własne

Z danych w tabeli wynika, że najwięcej problemów, podobnie jak w ogłoszeniach, przysporzyła piszącym pisownia wielką literą form adresatywnych (błędy typu: *ciebie; waszego; was; twój; kochany; drogi*). Nieprawidłowy zapis tych form dotyczy 70% wypowiedzi (7 prac). Nazwa miejsca oraz data nie zostały uwzględnione przez 6 osób (60%). To samo odnosi się do poprawnego układu graficznego wypowiedzi (brak spacji w odpowiednich miejscach). Tylko cztery osoby (40%) pamiętały o poprawnym rozmieszczeniu wszystkich elementów struktury. Typowym błędem, występującym także w poprzednich gatunkach, jest używanie mianownika zamiast poprawnego wołacza, np.: *Drogi Agnieszka i Tomek!; Drodzy Robert i Anna; Moji kochana Nataliia i Mikołaj; Mój najlepszy kolega Jerzy*. Trzy osoby (30%) nie podpisały swojej wypowiedzi, co stanowi poważne naruszenie wymogów w zakresie struktury gatunku. Błędny zwrot do adresata z jednoczesnym naruszeniem stylu życzeń nieoficjalnych (błędy typu: *Dzen dobry szanowny drugi; Witam serdecznie*) wystąpił w 2 pracach (20%), w których w zakończeniu użyto również niepoprawnego stylistycznie (życzenia wysyłane do przyjaciela) wyrażenia z *poważaniem*. Ponadto w dwóch wypowiedziach (także 20%) zdający użyli leksyki typowej w pozdrowieniach i gratulacjach.

Życzenia nieformalne to gatunek, który – zgodnie z programem nauczania – uczący się języka polskiego jako obcego poznają już na poziomie A (*Programy do nauczania...*, 2011). Można zatem przypuszczać, że zdający egzamin na poziomie B1 (wybierając zestaw je zawierający) zredagują wypowiedź bez większych błędów, pamiętając o elementach obligatoryjnych i adekwatnych do charakteru wypowiedzi strukturach leksykalno-stylistycznych. Okazuje się jednak, że tylko 3 osoby wykonały to zadanie bez błędów strukturalnych i językowych.

Kolejnym gatunkiem użytkowym, który znalazł się w zestawie egzaminacyjnym, było ogłoszenie o charakterze zawiadomienia. Polecenie brzmiało następująco: „*Organizuje Pani/Pan imprezę urodzinową w swoim mieszkaniu dla wielu*

gości. Hałas może przeszkadzać Pani/Pana sąsiadom, dlatego chce Pani/Pan poinformować ich o tym wydarzeniu. Proszę napisać ogłoszenie, które powiesi Pani/Pan w windzie” (30 słów).

Ze względu na to, że dotyczyło ono imprezy urodzinowej i adresowane było do sąsiadów, zdający mogli je redagować w konwencji oficjalnej bądź nieoficjalnej. Wypowiedź taka powinna jednak zawierać następujące elementy:

- zwrot do adresata;
- treść właściwą;
- podpis.

Realizując zadanie, piszący mogli zwrócić się do adresatów (tu: do sąsiadów) w sposób oficjalny (np. *Szanowni Państwo; Szanowni Sąsiedzi*) lub półoficjalny (np. *Drodzy Sąsiedzi*). Zawiadomienie powinno być podpisane, a wszystkie elementy struktury poprawnie rozmieszczone. Powinno w nim również znaleźć się słowo zwracające uwagę adresatów, np. *Uwaga!* lub *Ogłoszenie!*

Zestaw egzaminacyjny zawierający ten gatunek wypowiedzi wybrało na czerwcowym egzaminie 29 osób, tj. 40% w grupie pochodzenia słowiańskiego. W tabeli 6 przedstawiono typowe błędy znajdujące się w wypowiedziach egzaminacyjnych.

Tabela 6. *Ogłoszenie-zawiadomienie – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Błędy ortograficzne	22	76
2	Nieprawidłowy układ graficzny	14	48
3	Brak słowa zwracającego uwagę adresatów	11	38
4	Brak podpisu	11	38
5	Niepoprawna formuła pożegnalna	8	28
6	Nieprawidłowy (niepełny) podpis	6	21
7	Błędny zwrot do adresata	5	17

Źródło: opracowanie własne

Z danych przedstawionych w tabeli 6 wynika, że najwięcej problemów przysparzały zdającym zasady polskiej ortografii – pisownia wielką literą zwrotów do adresata. Najczęstsze błędy to struktury typu: *szanowni sąsiedzi; Drogi państwo; Szanowni sąsiedzi; Drodzy moje sąsiedzi; Kochani mieszkańcy*. Formy niepoprawne ortograficznie wystąpiły w 22 pracach, tj. 75% wypowiedzi. Podpisu nie uwzględniono w 11 pracach (38%). Ten sam błąd odnosi się do braku słowa zwracającego uwagę czytających (tu sąsiadów) typu: *Uwaga! Ogłoszenie!* Z kolei błędny zwrot do adresata (typu: *Ogłoszenie dla sąsiadów; Proszę państwo; Witam*) dotyczy 5 ogłoszeń, tj. 17% wypowiedzi. Niepoprawna formuła kończąca tekst (w tym niedostosowanie stylistyczne) typu: *Z powagaj; Pozdrawiam; Z całym szacunkiem; Pozdrawiam; Cześć!; Z góry dziękujemy; Upsziejme pszipraszam*

(*brak podpisu*); *Z wyrazami szacunku wasza sąsiadka Gosia; Mam nadzieje że zaczycicie mnie swoje obietnośia*, wystąpiła w 8 pracach, co stanowi ok. 28% tekstów. Brak podpisu obligatoryjnego dla tego wzorca gatunkowego zaobserwowano w 11 wypowiedziach (38%), zaś nieprawidłowy podpis (typu: *Daria; Ola; Rusłan*) w 6 z nich, tj. 21%. Niepoprawna forma graficzna – tekst ciągły – wystąpiła w 14 pracach, czyli w prawie połowie zawiadomień.

Z danych w tabeli wynika, że tylko 7 osób, tj. 24%, spośród tych, które zdecydowały się na napisanie zawiadomienia do sąsiadów, potrafiło poprawnie zredagować swoją wypowiedź zgodnie z polskim wzorcem gatunkowym.

3. BŁĘDY W WYPOWIEDZIACH EGZAMINACYJNYCH – SESJA LISTOPADOWA

W sesji listopadowej poziom B1 zdawały 103 osoby, z czego 92, a więc 89% to Słowianie ze Wschodu.

W tej sesji zdający mogli wybrać zestaw zawierający ogłoszenie. Polecenie brzmiało tu następująco: *Zaginął Pani/Pana kot. Proszę napisać ogłoszenie, które rozwiesi Pani/Pan w okolicy swojego domu*” (30 słów). Na wybranie zestawu z tym zadaniem zdecydowało się wówczas 41 osób, tj. 45% z grupy wschodniosłowiańskiej. Realizując zadanie, piszący powinni pamiętać o tym, żeby w treści ogłoszenia podać:

- datę i miejsca zaginięcia kota;
- opis jego wyglądu (cechy charakterystyczne);
- dane kontaktowe nadawcy.

Wskazane (ale nieobligatoryjne) jest tu również umieszczenie nagłówka zwracającego uwagę odbiorców (np.: *Uwaga!; Ważne!; Ogłoszenie* itp.). W tabeli 7 zilustrowano typowe błędy, które wystąpiły w pracach egzaminacyjnych.

Tabela 7. *Ogłoszenie – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Brak danych kontaktowych ogłaszającego	15	36,5
2	Nieprawidłowy układ graficzny	12	29
3	Brak informacji o czasie i miejscu zaginięcia kota	11	29
3	Nieprawidłowe wyrażenie zwracające uwagę adresata	7	17
4	Brak informacji o czasie zaginięcia kota	7	17
5	Brak informacji o miejscu zaginięcia kota	4	10
6	Brak wyrażenia zwracającego uwagę adresata	4	10
7	Zbędne miejsce i data (w prawym górnym rogu)	4	10

Źródło: opracowanie własne

Podczas wykonywania tego zadania piszący pomijali najczęściej w ogłoszeniu dane kontaktowe nadawcy, co powodowało, że takie ogłoszenie w rzeczywistości nie realizowałoby aspektu pragmatycznego tego gatunku (tu: powrót zaginionego kota do właściciela). Wymaganych danych nie podało 15 osób (ok. 36% piszących). W 11 pracach (29%) nie ma tak istotnych tu informacji o czasie i miejscu zaginięcia zwierzęcia, 7 piszących (17%) nie podało czasu jego zaginięcia, 4 osoby (10%) nie podały miejsca zdarzenia. Nieprawidłowe w tym przypadku wyrażenie zwracające uwagę odbiorców znalazło się w 7 pracach. Do częstych błędów należały niestosowane w ogłoszeniu zwroty typu: *Dzień Dobry Drodzy Sąsiedzi; Witam; Witam wszystkich zainteresowanych odnośnie zagięcia mojego kota; Drodzy sąsiedzi; Szanowni Panie i Panowie*.

Z analizy prac wynika, że poprawnie zredagowało ogłoszenie 26 osób, tj. 63% spośród tych, którzy wybrali zawierające je zestaw. Warto zaznaczyć, że umiejętność napisania takiego właśnie ogłoszenia może być w praktyce przydatna zdającym, gdyż można je często zauważyć na przystankach czy na osiedlach w miejscach szczególnie uczęszczanych.

W 2019 r. w sesji listopadowej pojawił się w zestawie egzaminacyjnym na poziomie B1 e-mail oficjalny. Polecenie brzmiało następująco: *Nie może Pani /Pan przyjść jutro na lekcję języka polskiego. Proszę napisać e-mail do nauczyciela, wyjaśnić powody nieobecności i zapytać o materiały z lekcji* (40 słów). Z polecenia wynika, iż należało zredagować e-mail oficjalny, przestrzegając przy tym stosunkowo niewielkiej liczby słów (+/-10%). Zestaw zawierający ten właśnie gatunek użytkowy wybrało 39 (tj. 42%) piszących.

Jako elektroniczna forma listu e-mail oficjalny powinien zawierać określone elementy struktury, tj.:

- formalny zwrot do adresata;
- treść właściwą;
- formułę pożegnalną;
- podpis (pełne imię i nazwisko nadawcy).

Formalny zwrot do adresata powinien w przypadku listu oficjalnego brzmieć następująco: *Szanowna Pani; Szanowny Panie Dyrektorze/Profesorze* itp. dopuszczalny jest również zwrot typu: *Dzień dobry*. E-mail oficjalny powinien być zakończony formułą typu: *Z poważaniem; Z wyrazami szacunku* itp. Należało go również podpisać pełnym imieniem i nazwiskiem.

W rzeczywistym, oficjalnym e-mailu istotnym elementem struktury jest temat wiadomości umieszczony w odpowiednim wierszu, którego nadawca nie powinien pomijać. Na egzaminie ten element nie był wymagany, ponieważ w arkuszu egzaminacyjnym nie umieszczono całości układu graficznego e-maila.

Oceniający zwracali uwagę na podział na akapity (tu: zaczynanie nowej myśli od kolejnego wersu lub spacje). Najczęstsze błędy popełniane przez zdających zilustrowano w tabeli 8.

Tabela 8. *E-mail oficjalny – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Niepoprawna formuła pożegnalna lub jej brak	32	82
2	Niewłaściwa formuła początkowa	29	74
3	Nieprawidłowy układ graficzny	24	61,5
4	Błędy ortograficzne	9	23,1
5	Mianownik zamiast wołacza w zwrocie do adresata	8	20,5
6	Brak podpisu	7	18
7	Nieprawidłowy podpis	5	13
8	Niedostosowanie stylistyczne w zwrocie do adresata	4	10

Źródło: opracowanie własne

Z analizy błędów zaprezentowanych w tabeli wynika, że 32 osoby (82%) nie potrafiły poprawnie zakończyć wypowiedzi. Do najczęstszych błędnych sformułowań należały konstrukcje niestosowne w korespondencji oficjalnej (np. *Pozdrawiam; Do widzenia; Z góry bardzo dziękuję*). 29 osób (70%) nie potrafiło poprawnie zwrócić się do adresata, używając wyrażen typu: *Dzień dobry panie Katarzyna; Drogi Panie Jakubie; Dzień dobry szanowna pani dr Kowalska; Szanowna pani Ewo*. Nieprawidłowy układ graficzny (tekst ciągły) wystąpił w pracach 24 piszących. 9 osób (23%) nie przestrzegało zasady pisowni wielką literą form adresatywnych, najczęściej w wyrazach *pani, pan*. Nieużywana w polszczyźnie w zwrotach do adresata w liczbie pojedynczej forma mianownika wystąpiła w 8 (ok. 21%) pracach, w których piszący stosowali konstrukcje typu, np., *Szanowny pan; Szanowny Pan Profesor; Szanowna pani Natalia*. Z kolei 18% zdających, tj. 7 osób, nie podpisało e-maila, co jest poważnym naruszeniem wzorca wypowiedzi. Nieprawidłowy podpis (tylko imię, np. *Oksana; Natalia; studentka Tetiana; Andrii*) wystąpił w 5 pracach (13%), zaś niezachowanie formalności stylu w zwrocie do odbiorcy (np.: *Cześć Marto; Witam; Droga pani*) w 4 pracach (10%).

Na podstawie przeanalizowanych danych można zatem stwierdzić, że jedynie 7 osób, tj. niespełna 18% piszących, potrafiło poprawnie zredagować oficjalny list do nauczyciela. Warto przy tym pamiętać, że zadanie realizowały osoby zdające egzamin w grupie przystosowanej do potrzeb osób dorosłych, które – można przypuszczać – zetknęły się w swojej pracy z korespondencją oficjalną.

Z uwagi na częstość występowania analizie poddano również tradycyjny list nieformalny, który pojawił się na egzaminach certyfikatowych dwukrotnie: w czerwcu i w listopadzie. Polecenia brzmiały odpowiednio:

1. w czerwcu: *Odpoczywa Pani/Pan na wakacjach w swoim rodzinnym kraju. Proszę napisać list do przyjaciółki/przyjaciela z Polski, w którym opowie Pani/Pan o swoim pobycie (170 słów);*
2. w listopadzie: *Proszę napisać list do przyjaciela z Polski i opisać dom, który chciałaby Pani / chciałby Pan kupić oraz okolicę, w której ten dom się znajduje (170 słów).*

Zestaw z listem wybrało na egzaminie w obu sesjach w sumie 70 zdających, tj. 43% piszących z ogólnej liczby osób wschodniosłowiańskiego pochodzenia. Zgodnie z opisem gatunku tradycyjny list prywatny powinien zawierać podobne elementy struktury jak list oficjalny, a mianowicie:

- nazwę miejsca i datę;
- zwrot do adresata;
- treść właściwą;
- formułę pożegnalną;
- podpis (imię lub nawet inicjał) (Lipińska, Dąbska, 2016, s. 103–116).

Istotna różnica między listem oficjalnym a nieoficjalnym dotyczy stylu formuł powitalnych (np.: *Kochana Kasiu, Drogi Michale*; dopuszczalne są formuły typu: *Siemanko; Cześć* itp.) i pożegnalnych (np.: *Do zobaczenia; Pozdrawiam serdecznie; Ściskam* itp.) oraz zwrotów do adresata używanych w treści właściwej. List prywatny często przypomina rozmowę zarówno pod względem leksyki (nacechowania emocjonalne, potoczny), jak i gramatyki (zdania pojedyncze, równoważniki zdań). Piszący powinien jednak pamiętać o poprawnym graficznie rozmieszczeniu poszczególnych elementów, a także o akapitach, które w liście tradycyjnym zaznacza się wcięciami.

Z analizy prac wynika, iż jedynie 33% spośród zdających, którzy wybrali na egzaminie ten gatunek, potrafiło poprawnie zredagować swoją wypowiedź, chociaż list nieoficjalny, ze względu na jego nieformalny charakter, nie powinien przysparzać zbyt wielu problemów. Typowe błędy popełnione przez piszących podczas realizacji tego zadania przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. *List nieoficjalny – rodzaje błędów w zestawieniu liczbowym i procentowym*

Lp.	Rodzaj błędu	Liczba prac	w %
1	Brak nazwy miejsca i daty	47	67
2	Nieprawidłowy układ graficzny	42	60
3	Mianownik zamiast wołacza w zwrocie do adresata	29/67	43
4	Brak podpisu	23	33
5	Niewłaściwy zwrot adresatywny	18/67	27
6	Brak formuły pożegnalnej	11	16
7	Niedostosowanie stylistyczne w formule pożegnalnej	11	16
8	Błędy ortograficzne	7	10
9	Niedostosowanie stylistyczne w zwrocie do adresata	7/67	10,5
10	Niedostosowanie stylistyczne w podpisie (imię + nazwisko)	7/47	15
11	Brak zwrotu do adresata	3	4

Źródło: opracowanie własne

Z analizy błędów w tabeli wynika, że najwięcej osób (47, tj. 67% piszących) nie pamiętało o konieczności umieszczenia (w odpowiednim miejscu) miejsca i daty. W 4 pracach nie podano miejscowości, zaś w jednej umieszczono ją pod tekstem. Zwrotu do adresata nie użyło trzech zdających (4% piszących), zaś formę mianownika zamiast wołacza zastosowało 29 osób, co stanowi aż 43% (w odniesieniu do 67 prac z umieszczonym zwrotem grzecznościowym do odbiorcy). Do typowych błędów należały konstrukcje: *Drogi Przemysław; Witam Michał; Witam serdecznie mój drogi kolega Marek*. Nadużywany w polskiej korespondencji niepoprawny zwrot rozpoczynający list *Witaj/Witam* znalazł się w 18 (na 67) wypowiedziach, tj. w 27% analizowanych tekstach. W 7 listach (10%) zdający użyli struktur nieadekwatnych stylistycznie typu: *Szanowny kolego; Dzień dobry mój drogi przyjacielu*. Z kolei 11 osób (16%) nie pamiętało o formule pożegnalnej kończącej list. Analogiczna liczba zdających użyła w zakończeniu listu błędnej stylistycznie konstrukcji typu: *czekam na twoją pozytywną odpowiedź, z poważaniem*. 23 wypowiedzi (czyli 33%) nie miały podpisu, zaś 7 (na 47 prac z podpisem), tj. 15%, zostało podpisanych imieniem i nazwiskiem, co z punktu widzenia poprawności stylistycznej jest błędem w liście nieoficjalnym. Niezgodna z polską normą (niezależnie od konwencji stylistycznej) pisownia małą literą zaimków stanowiła problem dla 7 osób, tj. 10% piszących. O odpowiednim układzie graficznym tradycyjnego listu, a więc o akapitach, rozmieszczeniu poszczególnych elementów ramy tekstowej nie pamiętały 42 osoby (60%). Teksty są pisane w sposób ciągły, co znacznie utrudnia ich odbiór. Warto zaznaczyć, że poprawnie w aspekcie strukturalnym zredagowały wypowiedź w tym gatunku 23 osoby, tj. 33% spośród tych, którzy wybrali zestaw z listem.

Reasumując, błędy we wzorcach gatunkowych występujące w analizowanych pracach egzaminacyjnych pozwalają na stwierdzenie, że większość osób zdających egzamin na poziomie B1, spośród tych, które wybrały zestawy z omawianymi wyżej gatunkami, nie potrafi poprawnie ich zredagować, zwłaszcza w zakresie aspektu strukturalnego. Prawdopodobnie nie zapoznały się wcześniej z materiałami egzaminacyjnymi (ćwiczenia, opisy form, teksty przykładowe itp.) dostępnymi na stronie Państwowej Komisji ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego⁵. Część błędów w wypowiedziach reprezentujących określone gatunki można w przypadku osób wschodniojęzycznych uzasadnić negatywnym wpływem języka ojczystego na język polski. W literaturze glottodydaktycznej powstają publikacje poświęcone kontrastywnemu ujęciu konkretnych gatunków⁶, przydatne w nauczaniu JPJO danej grupy narodowościowej. Mogą być one wykorzystywane na różnego rodzaju kursach językowych, pozwalając prowadzącym zajęcia na zwracanie uwagi uczącym się na szczególnie newralgiczne miejsca, w których negatywny transfer z języka ojczystego wpływa na odbiór i zrozumienie intencji nadawcy.

⁵ Zob.: <http://certyfikatpolski.pl/o-egzaminie/zbiory-zadan/> [15.05.2020].

⁶ Zob. np.: Dunin-Dudkowska, w druku; Hudy, w druku.

Z kwestionariuszy zgłoszeniowych wynika, iż urzędowe poświadczenie znajomości JPJO było potrzebne zdającym przy ubieganiu się o polskie obywatelstwo. Poziom B1 to w tym przypadku najniższy poziom uznawany przez ustawodawcę, dlatego tak wiele osób w grupie dostosowanej do potrzeb osób dorosłych zdecydowało się na jego zdawanie. Piszący to osoby, które w Polsce przebywają średnio kilka lat, prowadzą własne firmy lub – najczęściej – są pracownikami najemnymi. Tylko nieliczni (ok. 30%) deklarowali uczęszczanie na kursy językowe (w tym przygotowujące do egzaminu) i korzystanie z podręczników do nauczania JPJO. Zdecydowana większość poznała język polski podczas pobytu w naszym kraju i to głównie w formie mówionej. Ten właśnie fakt, być może, decydował o kategorii i częstotliwości błędów genologicznych w wypowiedziach pisemnych. Nie ulega wątpliwości, iż część gatunków jest obecnie realizowana w komunikacji w wypowiedziach ustnych (np. pozdrowienia, życzenia). Jednak umiejętność poprawnego redagowania tak dziś powszechnej korespondencji elektronicznej (zwłaszcza oficjalnej) powinna być przez piszących opanowana.

Znajomość rodzaju błędów w polskich wzorcach gatunkowych popełnianych przez piszących jest przydatna w procesie glottodydaktycznym. Pozwala bowiem efektywnie organizować zajęcia i dobierać odpowiednie materiały nauczania (w zależności od stopnia zaawansowania językowego) pod kątem potrzeb uczących się języka polskiego jako obcego zarówno na ogólnych kursach językowych, jak i tych, które przygotowują do egzaminu certyfikatowego z języka polskiego jako obcego.

BIBLIOGRAFIA

- Baraniwska O., 2007, *Polsko-ukraińskie interferencje gramatyczne i leksykalne w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, w: M. Czermińska, K. Meller, P. Fliciński (red.), *Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych*, Poznań, s. 747–753.
- Czernysz T., 2005, *Polsko-ukraińskie pułapki językowe: korzyści i trudności nauczania języka polskiego w kontekście bliskości lingwogenetycznej i typologicznej*, w: P. Garncarek (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*, Warszawa, s. 477–481.
- Dunin-Dudkowska A., *Polskie i ukraińskie życzenia w kontekście genologicznym i glottodydaktycznym* (w druku).
- Dunin-Dudkowska A., Maliszewski B., 2018, *Jak lepiej (nie) pisać? O błędach popełnianych przez Ukraińców zdających egzamin certyfikatowy z języka polskiego jako obcego*, w: A. Krawczuk, I. Bundza (red.), *Polonistyka w XXI wieku: między lokalnym a globalnym*, Kijów, s. 354–363.
- Dziennik Ustaw*, 2012, poz. 161, roz. IV, art. 30, p. 7.
- Hudy V., *Aspekt stylistyczny listu motywacyjnego na tle innych aspektów wzorca gatunkowego (w języku polskim i ukraińskim)* (w druku).
- Janowska I. i in. (red.), 2016, *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*, Kraków.

- Lipińska E., Dąbmska E.G., 2016, *Pisać jak z nut. Podręcznik rozwijający sprawność pisania dla obcokrajowców na poziomie B1+/B2*, Kraków.
- Maliszewski B., 2019, *Ku absencji interferencji – sposoby utrwalania poprawnych form gramatycznych w nauczaniu języka polskiego młodzieży z Ukrainy*, „Roczniki Humanistyczne”, t. LXVII, z. 10, s. 99–112. <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2019.67.10-7>
- Mazur J. (red.), 1993, *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, Lublin.
- Standardy wymagań egzaminacyjnych, 2016, w: *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego*, Dz.U. z dnia 20 marca 2016, <http://prawo.sejm.gov.pl> [15.05.2020].
- Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.
- www.certyfikatpolski.pl/o-egzaminie/zbiory-zadan/ [15.05.2020].

Grażyna Przechodzka, Viktoriia Hudy

GENOLOGICAL TRAPS FOR SLAVS FROM THE EAST (ON THE BASIS OF WRITTEN WORKS ON CERTIFICATE EXAMINATIONS IN POLISH FROM 2019, B1 LEVEL)

Keywords: genre pattern, writing, pragmatic genres, certificate exam

Abstract. There are tasks on the state certificate examinations in Polish as a foreign language, included in examination papers in the part: *Writing*, aiming at checking of the skill of foreigners to properly formulate texts representing certain popular Polish pragmatic genres. The authors provide a survey of written utterances from 2019 in terms of their genological correctness, mainly in the structural aspect. They analyzed texts were written by persons of East Slavic origin, since Slavs from the East constitute a considerable majority of candidates taking the Polish state certificate examination. Due to the same reason, the analyses focused on examination sheets from B1 level – this level is the most popular with the foreigners. Making a list of errors may be useful in the Polish language teaching in classes dedicated to development of the skill of writing.

Data wpłynięcia tekstu: 19.05.2020